

Dansk Ornitologisk Forenings hørings svar til "Idéoplæg - Nationalpark Vadehavet".

Dansk Ornitologisk Forening (DOF) har med interesse fulgt debatten under høringsfasen vedr. idéfasen, forud for vedtagelsen af nationalparkplanen.

Som organisation med plads i nationalparkbestyrelsen, ønsker DOF at bidrage med konstruktive input i idéfasen, og fremsender hermed foreningens forslag til projekter og indsatsområder.

DOF finder det meget vigtigt, at nationalparksplanen afspejler Nationalparklovens og bekendtgørelsens klare fokusering på at sikre og skabe naturindhold inden for parkens grænser. DOF bakker i høj grad op om projekter der udvikler turisme, formidling og erhverv når disse gennemføres med respekt for beskyttelseshensynene. I mange tilfælde er det muligt at planlægge, så man får "både-og", men nationalparken har et stort ansvar for, at turisme- og erhvervsrelaterede initiativer ikke forringer de naturværdier, nationalparken er etableret for at fremme.

Foreningen finder det helt afgørende at planen både kort og lang sigt vil gøre en reel forskel i naturen, og dermed være medvirkende til at sikre de truede landskabstyper med deres ofte trængte naturindhold. Det er netop med sikringen og især genskabelsen af større og mindre naturområder, at nationalparken vil kunne resultere i positive effekter for turisme og formidling. På samme måde vil kulturprojekter af høj kvalitet og øget fokus på kulturværdierne i landskabet og i byerne, kunne skabe gode oplevelsesmuligheder. Både for områdets fastboende og dets gæster. DOF håber, at en proaktiv indsats for skabelsen af konkrete projekter, af frivillighedens vej vil kunne have positiv betydning for de arter og naturtyper, som nationalparkloven sigter mod at bevare.

DOF appellerer til at bestyrelsen med nationalparkplanen prioriterer og formulerer konkrete projekter, som man sigter på at realisere eller undersøge seriøst i den første planperiode. Det er vigtigt, at man kan bruge planen i budgetlægningen, så budgettet afspejler bestyrelsens strategi og udvalgte konkrete målsætninger, på både lang og kort sigt. Derfor bør de specifikt udvalgte projekter og forundersøgelser prissættes og løbende revideres efterhånden som mulighederne for økonomisk ekstern støtte afklares.

Dansk Ornitologisk Forening henviser til idekataloget i tabel 3.1 i den afsluttende rapport fra pilotprojektet som inspiration til det fremtidige arbejde. Konkret anbefaler DOF følgende projekter til den kommende nationalparkplan.

Grønningen på Fanø.

Sikring af akut truede arter må efter DOF's mening være en af nationalparkens vigtigste opgaver. DOF anlægger et helhedssyn på landskabet og ser ofte muligheden for at naturbeskyttelsen, formidling og oplevelsesmulighederne kan gå hånd i hånd. Således også på Grønningen, det store strandengs og klit-overdrev på Fanøs nordspids. Lokaliteten har i dag en høj biologisk værdi, da engene aldrig har været dyrkede men udelukkende græsset. Sådanne enge er i dag sjældne i vadehavsområdet, iær enge af denne størrelse. Engene indeholder da også et varieret og unikt plante- og insektliv. Indtil for ti-tyve år siden husede Grønningen også en tæt bestand af yngelende eng- og vadefugle. Flere kendte faktorer betyder i dag, at Grønningens flora- og fauna er under pres, og at især ynglefuglene er stærkt på vej til at forsvinde.

Problemerne er de samme som på de fleste andre strandenge i Vadehavet. Manglende fugtighed, manglende græsning eller overgræsning samt, for fuglenes vedkommende, prædation fra især ræv. Til en vis grad spiller uhensigtsmæssig færdsel også ind, men DOF vurderer at man via information vil kunne imødegå dette. Mulighederne for forbedrede naturforhold på Grønningen er i det hele taget store, da man ikke skal genskabe naturtypen "fra bunden", men justere vandstand, græsningstryk og rævebestand. DOF anbefaler derfor, at nationalparken igangsætter en forundersøgelse, der skal klarlægge bl.a. hvor mange cm. man kan hæve vandstanden op mod det naturlige, uden at det for konsekvenser for f.eks. golfbanen sydvest for området. På samme måde kan der laves aftaler med ejeren af de græssende dyr, således at visse arealer græsses mere, og andre mindre. Området er formentlig stort nok til, at dette kan gøres uden betydelige konsekvenser. I en dialog med alle interessenter, kan nationalparken klarlægge mulighederne.

Grønningen er efter gammel tradition "fælles græsningsland", og det skal naturligvis afklares hvilke interessenter, der med dette i mente skal inddrages i et eventuelt projekt.

På Grønningen yngler flere af de EU-beskyttede arter, som NATURA 2000 planerne sigter mod at forbedre forholdene for. Bl.a. findes her Europas nordligste bestand af hvidbrystet præstekrave. Bestanden reduceres hastigt i disse år, og er ligesom en række af arter afhængige af en aktiv indsats på engene.

I forbindelse med projektet om hævnning af vandstanden bør det i første omgang undersøges, hvorvidt rævehegn er en mulighed f.eks. omkring afgrænsede kolonier. Man ser ofte at projekter kun har begrænset effekt på grund af ræv og på Fanø er rævebestanden meget høj formentlig pga. de indførte kaniner.

Såfremt det ikke er muligt at sikre fuglenes reder på denne måde, er et alternativ kunstige rævegrave. Vi er bekendt med, at Nordby Jagtforening er positivt indstillede overfor et projekt med flere kunstgrave til ræve langs randen af Grønningen. Jagtforeningen har derfor en sammenfaldende interesse med DOF, da jægerne ikke ønsker en stor prædation på det øvrige vildt som følge af den unaturlige, høje rævebestand.

Jagtforeningen bekoster i dag selv flere kunstgrave, men skal man som alternativ til rævehegn sætte målrettet ind med bekæmpelse på Grønningen, er der brug for flere. DOF og Nordby Jagtforening anbefaler derfor at nationalparken med et projekt på Grønningen bidrager økonomisk til denne del.

Formidlingsmulighederne på Grønningen er store, især hvis forholdene for dyr- og planter forbedres. Området er rummeligt nok til både at sikre forstyrrelsesfrie kerneområder, og støttepunkter/ruter for

formidlingsaktiviteter. DOF bidrager meget gerne til formidlingsmateriale, råd og vejledning i forhold til igangsættelse af en styrket formidlingsindsats.

Klægravene langs fastlanddiget.

Marsken på fastlandet har i de seneste 50 år undergået store forandringer. Den generelle intensivning har betydet at 70% af de EU-beskyttede arter er i tilbagegang. Flere arter er allerede forsvundet. Men i marsken er der i de senere år opstået enkelte værdifulde refugier for Vadehavets fugleliv, der i høj grad er afhængige af baglandet ved højvande og især som yngleområde. De klæggrave, hvorfra man de seneste årtier har taget klæg til udbedring af digerne, er på eksemplarisk vis udformet så de med varierende men generel lav dybde tilbyder plads til vand- og vadefugle. Derudover, er der ved Sneum Klæggrav også etableret yngleøer, der faktisk huser en af Vadehavets største hættemågekolonier. De ældre klæggrave langs diget er derimod dybe og uden egnede øer.

Med den perlerække af ældre, mindre klæggrave der i forvejen ligger indenfor nationalparkens grænser, vil det være oplagt at re-designe disse, så de kommer til at ligne søen ved Sneum. Dette kræver at nationalparken køber den omkringliggende jord, eller laver aftaler med lodsejer. DOF vil gerne samtidig påpege, at en klæggrav ikke i sig selv gør forskellen for fuglefaunaen. Søen i sig selv er kun interessant for visse arter af svømmefugle, mest af alt rastende trækfugle. Øerne, og helst rævesikrede øer er nødvendige, hvis klæggraven skal kunne tilbyde plads til vadehavets egne ynglefugle. Et oplagt sted at etablere rævesikre er ved klæggraven ved Kammerslusen. Det er i parentes bemærket navnlig ynglefuglene som er under stærkt pres i Vadehavet i disse år. Udover øerne, er det af stor vigtighed at det omgivende land forvaltes som en del af klæggraven. De omgivende enge bør drives ekstensivt hvis klæggraven skal gøre en forskel på ynglefuglene. I dag er f.eks. klæggraven ved Kammerslusen en udmærket rasteplads for trækfugle, men har stort set ingen værdi for marskens karakteristiske ynglefugle, fordi randområderne drives som almindelig landbrugsjord. Selv ved Sneum Klæggrav, som ellers er det mest succesfulde eksempel, kunne driften af arealerne omkring søen med stor fordel ekstensiveres. Klæggravene vil næppe kunne redde marskens fugleliv, da disse er afhængige af egentlige enge (vedvarende græs). Men netop ved at sammentænke sådanne tiltag og lægge sådanne projektområder i nærheden af hinanden, opnås den største effekt.

Vi skal endvidere anbefale, at der etableres bekæmpelse af mink i områderne de steder hvor det måtte være et problem. I hvert tilfælde ved Sneum er der gennem tiden fanget mange mink.

Varde Ådal

I Varde Ådal har det vidt kendte "Operation Engsnare" ikke haft den ønskede effekt. De 20-årige driftsaftaler omkring en ekstensivering af driften i ådalen bør revideres, da man ifølge både de grønne organisationer og Naturstyrelsen ikke opnår de resultater man stillede lodsejere og samfund i udsigt. Naturstyrelsen har forstået at hæve vandstanden yderligere end det er tilfældet med de nuværende aftaler, hvilket DOF støtter. I betragtning af de store økonomiske midler, der er rejst med projektet, bør man nu midtvejs i projektperioden undersøge mulighederne for at justere indsatserne. Velvidende at naturgenopretning ofte tager tid, er det DOF's generelle anbefaling, at myndighederne (eller som her nationalparken) på et givent tidspunkt følger op på projekterne og eventuelt reviderer disse. I Varde Ådal

mener DOF, at dette tidspunkt er kommet, og at Nationalparken kunne igangsætte en forudgående undersøgelse.

Mandø

På Mandø findes nogle af Vadehavets vigtigste bestande af ynglefugle i Vadehavet. Selvom landbrugsdriften på øen ikke er så intensiv som på fastlandet, og at ynglefuglene her har bedre forhold end aktuelt i marsken, er bestandene langt fra sikrede. Driften intensiveres således også på Mandø og der er stort behov for at indgå aftaler med lodsejerne om ekstensivering. De nuværende tilskudsmuligheder er tilsyneladende ikke økonomisk interessante for landbruget på øen. I hvert fald har en ny tilskudsordning for fuglevenlig drift på netop Mandø, ikke opnået tilslutning. De særlige forhold på øen, f.eks. den fysiske afstand til fastlandet, bør her selvfølgelig tages med i betragtning. Nationalparken kunne med stor fordel erhverve jord på Mandø, hvor myndighederne nu igangsætter et naturgenopretningsprojekt på den nordlige del. En bufferzone omkring disse arealer, forvaltet af nationalparken ville kunne få en gunstig virkning på ynglefuglebestanden.

DOF anbefaler samtidig, at den tiltagende bevoksning på øen, især omkring Bydiget, ryddes. Krattene huser en stadig højere bestand af kragefugle og ræv. Mandø har indtil for få år siden været rævfri, hvilket har været en medvirkende årsag til ynglefuglenes succes. DOF erfarer at man lokalt på Mandø, også er interesseret i at rydde krattene, da tilstedeværelsen af ræv også for det øvrige vildt er problematisk.

Græsningslav

Både på Mandø, men også i den øvrige marsk, kan en af de største udfordringer blive, at man kommer til at mangle dyr til den nødvendige græsning. DOF støtter derfor varmt etableringen af et græsningslav eller initiativer der fremmer muligheder for at skaffe dyr nok til græsningen på de forskellige lokaliteter. Der vil f.eks. blive behov for at flytte dyr fra et areal til et andet, og der vil blive behov et forum hvor behovene drøftes og de praktiske foranstaltninger drøftes. Nationalparken bør samtidig undersøge, hvorvidt den generelle lovgivning i højere grad end i dag kan understøtte at flere dyr kommer på græs i stedet for på stald. Manglende græsning kan udgøre den største indirekte trussel mod natur- og kulturværdierne i vadehavets marskområder.

Genåbning af å-slyngen omkring Ribe Holme

(samt Sneum Å, Kongeåen og Brede Å)

DOF finder det vigtigt, at nationalparken igangsætter undersøgelser, der sigter mod realiseringen af større naturgenopretningsprojekter der vil have afgørende positiv betydning for naturværdierne i Vadehavet. Især omkring åernes nedre løb er der oplagte muligheder for at kombinere mange interesser.

Europas største åslyng ved Ribe Holme (Vesteråen) er på mange måder det mest oplagte projekt i det nordlige Vadehavet. Ribes historiske og erhvervsmæssige tilknytning til marsken og åen, vil med en genslyngning kunne ses og erkendes i landskabet igen (til dels blot en gen-”åbning”, da især én stor slyng

stadig har kontakt til kanalen). Mange af de truede eller forsvundne men tidligere karakteristiske arter af fugle og planter for marsken, vil kunne få en trædesten i området. Samtidig vil sejlads og andre rekreative aktiviteter få et meget stort løft.

Det er afgørende, at de omkringliggende landbrugsarealer ekstensiveres gennem de frivillige aftaler som Nationalparkloven lægger op til, bestyrelsen arbejder for at etablere med lodsejerne. Arealer skal igen drives som ekstensive enge, uden brug af gødskning, sprøjtning og omlægning af jorden. Virkemidlerne er kendte, og man bør naturligvis læne sig op af allerede indhentede erfaringer fra andre eng-områder. Både indlands og syd for grænsen.

Ligesom Ribe Vesterå er f.eks. både Sneum Å, Kongeåen og Brede Å tidligere blevet rettet ud nær udløbet i Vadehavet. Disse steder vil det ligeledes være meget interessant at igangsætte undersøgelser, der kan lede mod større naturgenopretningsprojekter.

Etablering af ynglefuglemarkeringer på Rømø, Fanø og Mandø's strande/forlande.

På strande og forland forstyrres fuglene til tider af besøgende og i særlig grad af hunde, der uden hensyn til reglerne herom ikke føres i snor. Et eksempel herpå er stranden nord for Fanø Bad, men problemerne er generelle for alle de nævnte områder.

Disse problemer kan frygtes at blive større med flere besøgende i områderne, og allerede i dag er der stort behov for oplysning og etablering af markeringer af de sårbare jordrugende fugle langs strande og visse forlande. De hidtidige erfaringer fra både Fanø, Rømø og Mandø viser, at besøgendes forståelse for den midlertidige "afspærring" er stor, og at sådanne markeringer kan øge oplevelsen, i og med at man kan se sjældne arter og gennem formidlingen på stedet øge ens viden om Vadehavet kvaliteter. Der bør derfor etableres et løbende program, hvor nationalparken påtager sig at drøfte hvor og hvornår man med fordel kan markere kolonier, der trues af u hensigtsmæssig færdsel. Nationalparken kan afsættes resurser til det (for foreningerne) tidskrævende papirarbejde, når der skal indhentes ansøgninger til "hegningen" hos flere myndigheder. Et sådan projekt vil være synligt, relativt billigt, men meget positivt for både naturen og i et formidlingsperspektiv.

DOF skal i den forbindelse anføre, at nationalparken har et særligt ansvar for dværgterner og den hvidbrystede præstekrave som begge er på den danske rødliste og yngler direkte på sandstrandene.

Problemerne med løse hunde bunder ofte i ukendskab til reglerne. Vi foreslår derfor at nationalparken igangsætter en kampagne efter svensk forbillede (allemandsretten & - pligten), der målrettet og via alternative midler når de mange forskellige besøgende i Vadehavet.

Generel ekstensivering af større arealer i marsken.

Det intensive landbrug i Vadehavet er en væsentlig årsag til den markante tilbagegang for mange af Vadehavets ynglefugle. Da marsken ikke er beskyttet via naturbeskyttelseslovens § 3 har man gennem de sidste små tyve år ikke kunnet forhindre en generel intensivering. Men netop i et tidligere engområde som

Vadehavet, er det helt afgørende, at der findes større arealer, der ikke lægges om, og som ikke gødskes og sprøjtes. De største gevinster for naturen, som nationalparken kan høste, findes således i marsken. Især på fastlandet, men også på Rømø (f.eks. Juvre Enge) og Fanø (Halen, Skideneng, den øvrige østkyst.)

Dansk Ornitologisk Forening ser gerne, at landbrugsstøtten i større omfang gives til naturpleje i landskabet men erkender samtidig, at det er begrænset hvad Nationalparken kan gøre i denne sammenhæng. Der er dog hentet mange gode erfaringer fra både ind- og udland, hvor man med de gældende regler og lokale aftaler har genskabt levende engbiotoper.

I det engelske Hope Farm projekt er bestanden af ynglefugle tredoblet på 10 år ved indførelse af relativt enkle tiltag. Vel at mærke på et konventionelt drevet og moderne landbrug. DOF ser gerne at Nationalparken arbejder for at sådanne initiativer tages af nationalparken.

Etablering af jagtfrie zoner i baglandet

Jagten i Vadehavet er gennem årene reduceret betragteligt og drives i dag primært bag digerne og på visse forlandsarealer (derudover jagt på havænder vest for øerne).

Ved højvande og især under perioder med stærk blæst med forhøjet vandstand, søger ænder og vadefugle naturligt ind mod rastepladser i baglandet. Danske undersøgelser viser imidlertid, at mange arter ikke kan udnytte området optimalt pga. jagttrykket. Dette gælder både de jagtbare og de ikke-jagtbare, da det er forstyrrelsen i sig selv der forhindrer fuglene i at bruge rastepladsen. DOF appellerer derfor om, at nationalparken igangsætter en lokal dialog omkring jagtfri områder i baglandet, mest oplagt omkring åløbene, som fuglene kan søge til ved højvande og under storm. Det er naturligvis nødvendigt med korridorer fra selve Vadehavet, ind over forlandet og diget. De gode erfaringer fra de senest oprettede vildtreservater i det øvrige land viser, at de jagtlige muligheder omkring disse zoner styrkes, da der samlet set bliver flere fugle i området. Også jagtbare.

Hedepleje på Fanø/Rømø

På Fanø og Rømø har Naturstyrelsen tidligere gennemført det store LIFE projekt. Men de meget værdifulde naturtyper er under stadigt pres af tilgroning om manglende dynamik. Fanø Kommune igangsætter nu i samarbejde med Esbjerg Kommune også et hedeplejeprojekt. DOF anbefaler at nationalparken bakker op om disse indsatser, men med særskilte projekt-tiltag, der måske endda mere målrettet kombinerer formidling med naturpleje. I erkendelse af at disse naturtypers arter typisk kræver plads, og at dynamiske klitformativer skal kunne bevæge sig i landskabet, vil det være en fordel at samarbejde om forvaltningen af klithederne og omkring klitterne på øerne.

Undersøgelse af klitternes økologi.

I forbindelse med ovenstående anbefaler DOF at nationalparken igangsætter et forskningsprojekt omkring Vadehavets klitter og klithede, samspillet mellem arter af dyr, planter og landskabet samt de menneskelige aktiviteter på "godt og ond" i naturtypen. I betragtning af hvor store arealer der dækkes af denne naturtyper, er det tankevækkende hvor begrænset den danske forskning er på området. I det tyske og hollandske Vadehav findes allerede et forskningsmiljø omkring klitterne, hvilket leder til konkrete politiske initiativer, der både fremmer natur og oplevelsesmuligheder.

Mere naturnær forvaltning af statsskovene på Rømø/Fanø

DOF glæder sig over, at Naturstyrelsen på vadehavsøerne sigter mod at erstatte fremmede træsorter med naturligt hjemmehørende. Foreningen indgår meget gerne i fortsatte drøftelser omkring disse klitplantager og vil foreslå at de kommer til at huse specifikke nationalpark-projekter. Her vil man kunne eksperimentere med forskellige driftsformer og eller igangsætte undersøgelser af klitplantagernes naturindhold. Tankevækkende er det, at arter som rødrygget tornskade og natravn på visse punkter foretrækker mere industriel skovdrift med rydning af større arealer. Helt modsat flertallet af skovenes arter. Et nationalparkprojekt i klitplantagerne kunne øges vores viden og sådanne paradokser og i sidste ende medvirke til at øge naturindholdet.

Gåseforvaltning

Nationalparken huser til tider en meget stor bestand af rastende gæs. Dette giver navnlig på Mandø ofte konflikter med landbruget. Vi finder principielt at fugle i et EF-Fuglebeskyttelsesområde bør nyde høj beskyttelse, uanset om der er tale om arter der indgår i udpegningsgrundlaget eller ej. Samtidig giver gæssene unikke naturoplevelser og er af betydning for turismen.

DOF bakker op om anbefalingerne fra det såkaldte Vadehavsforum under Det trilaterale Vadehavssamarbejde. Vadehavsforum anbefaler på tværs af interesseorganisationerne, at myndighederne i de tre vadehavslande, opretter områder hvor gæssene accepteres mod kompensation for påviselige markskader. I andre såkaldte no-go-områder kan der eksperimenteres med forskellige skræmmeforanstaltninger.

DOF mener at EF-Fuglebeskyttelsesområder (især de som er udpegede med baggrund i gåsearternes forekomst) naturligvis skal kunne huse gæs. Gerne mod kompensation, så varige løsninger opnås. Ekstensiverede arealer vil samtidig kunne huse tusinder af gæs, hvorved konflikterne reduceres. En yderligere intensivering vil modsat resultere i yderligere konflikter og øget krav til kompensation.

Langli

Reservatet på Langli viser med stor tydelighed at en stor grad af beskyttelse kan kombineres med store oplevelsesmuligheder. En meget stor andel af Vadehavets ynglefugle findes plads og ro på Mandø, og spreder sig ud fra dette kerneområde til det øvrige Vadehavet. Forståelsen for lukningen af øen er stor, når lokalbefolkningen og gæsterne informeres om baggrunden herfor. I de tre måneder Langli er åben for adgang, får mange besøgende store oplevelser på øen. Med dette in mente vil DOF foreslå at

nationalparken indleder en dialog med Naturstyrelsen om huset på Langli. DOF er ikke vidende om Naturstyrelsens aktuelle planer med huset, men vil gerne pege på den gode mulighed for at etablere en udstilling eller et lignende formidlingsstøttepunkt i den smukke men efterhånden forfaldne bygning.

Dansk Ornitologisk Forening ser frem til den videre drøftelse i og omkring nationalparkbestyrelsen om formuleringen af nationalparkplanen. Undertegnede, samt sekretariatet i Fuglenes Hus vil være behjælpelige med yderligere kommentarer og uddybninger.

Med venlig hilsen

Marco Brodde, Næstformand i DOF

Jens Rye Larsen, Formand DOF Sydvestjylland

Gert Fahlberg, Formand DOF Sønderjylland.